

سوال

درباره این سخن پروردگار متعال که می‌فرماید: **وَإِذَا الْأَجْهِيمُ سُعِرَتْ** [تکویر: ۱۲] من درباره معنای کلمه **سُعِرَتْ** جستجو کرد و دیدم که به معنای **افروخته می‌شود** است. آیا معنایش این است که آتش دوزخ در آغاز افروخته نبوده و بعدا می‌شود؟ یا آن‌که معنای دیگری دارد؟ به این معنا که آیا آتش دوزخ خاموش است و روز قیامت برافروخته می‌شود یا معنای دیگری دارد؟

پاسخ مفصل

الحمد لله.

اولاً:

اهل سنت و جماعت بر این اتفاق نظر دارند که بهشت و دوزخ آفریده شده و هم‌اکنون موجودند و همواره بر این باور بودند تا آن‌که گروهی از اهل بدعت آن را انکار کردند.

از جمله نصوص قرآن که دال بر این اصل است، این سخن پروردگار متعال درباره بهشت است که می‌فرماید:

أُعدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ

[آل عمران: ۱۳۳]

(برای متقیان آماده شده است)

و آن‌جا که می‌فرماید:

سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

[حدید: ۲۱]

([برای] آمرزشی از پروردگارتان و بهشتی که پهنایش چون پهنای آسمان و زمین است [و] برای کسانی آماده شده که به الله و پیامبرانش ایمان آورده‌اند، از یکدیگر سبقت بجوید. این فضل الله است که به هر کس بخواهد آن را می‌دهد و الله دارای

فضلی بزرگ است).

و درباره آتش دوزخ می‌فرماید:

أُعدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

[بقره: ۲۴ و آل عمران: ۱۳۱]

(برای کافران آماده شده است)

و همچنین می‌فرماید:

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا (۲۱) لِلطَّاعِينَ مَابًا (۲۲) لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا (۲۳) لَا يَدْخُلُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا (۲۴) إِلَّا حَمِيمًا
وَعَسَاقًا (۲۵) جَزَاءً وِفَاقًا (۲۶) إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا (۲۷) وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَابًا (۲۸) وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا (۲۹)
فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا

[نبا: ۲۱ - ۳۰]

(جهنم [از دیرباز] کمین‌گاهی بوده (۲۱) [که] برای سرکشان بازگشت‌گاهی است (۲۲) روزگاری دراز در آن بمانند (۲۳) در آن‌جا نه خنگی چشند و نه شربتی (۲۴) جز آب جوشان و چرکابه‌ای (۲۵) کیفری مناسب [با جرم آن‌ها] (۲۶) آنان بودند که به [روز] حساب امید نداشتند (۲۷) و آیات ما را سخت تکذیب می‌کردند (۲۸) و حال آن‌که هر چیزی را برشمرده [به صورت] کتابی در آورده‌ایم (۲۹) پس بچشید که جز عذاب هرگز [چیزی] بر شما نمی‌افزاییم).

نگاه: شرح الطحاویة (۶۱۴/۲).

ثانیا:

احادیث متعددی وارد شده که آتش جهنم - خداوند ما را از آن حفظ کند - هم‌اکنون موجود است، از جمله:

از ابن عمر - رضی الله عنهما - روایت است که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: هرگاه انسان بمیرد جایگاهش را صبح و شام به او نشان می‌دهند، اگر بهشتی باشد بهشت را و اگر دوزخی باشد دوزخ را، سپس گفته می‌شود: این جایگاه توست که در قیامت به سوی آن برانگیخته خواهی شد به روایت بخاری (۳۲۴۰) و مسلم (۲۸۶۶).

پیامبر - صلی الله علیه وسلم - پس از نمازی فرمود: هم‌اکنون همه آن چیزی که به شما وعده داده شده را دیدم تا آن‌جا که خود را دیدم که می‌خواهم ثمری از بهشت را بچینم و آن هنگامی بود که مرا دیدید جلو می‌روم و جهنم را دیدم که در هم فرو

شکسته می‌شود و آن هنگامی بود که دیدید به عقب برمی‌گردم و ابن لُحی را دیدم و او کسی بود که شتران سائبه را قرار داد به روایت بخاری (۱۲۱۲) و مسلم (۹۰۱). (عمرو بن لُحی کسی بود که بت‌ها را به جزیره العرب آورد).

یکی از صریح‌ترین احادیث که دال بر آفریده شدن بهشت و جهنم و موجود بودن آنان در حال حاضر است، حدیثی است که ابوهریره - رضی الله عنه - از رسول الله - صلی الله علیه وسلم - روایت کرده است که فرمودند: **هنگامی که خداوند بهشت و دوزخ را آفرید، جبرئیل را به بهشت فرستاد و فرمود: آن را و آنچه را برای اهل آن آماده کرده‌ام ببین. پس جبرئیل به آنجا رفت و بهشت را و آنچه را خداوند برای اهل بهشت آماده کرده بود دید و برگشت و گفت: به عزت سوگند، کسی درباره آن نمی‌شنود مگر آن‌که واردش خواهد شد! پس پروردگار امر کرد و آن را با ناخوشی‌ها و سختی‌ها پوشاندند، پس فرمود: اکنون برگرد و ببین برای اهلش چه آماده کرده‌ام. پس به آنجا برگشت و دید با ناخوشی‌ها پوشانده شده پس گفت: قسم به عزت تو، ترسیدم که کسی وارد آن نشود! فرمود: برو و آتش را ببین و ببین چه برای اهل آن آماده کرده‌ام. پس آتش را دید که زیر و رو می‌شود پس بازگشت و گفت: به عزت سوگند ممکن نیست کسی درباره‌اش بشنود و واردش شود. پس پروردگار امر کرد تا آن را با شهوت‌ها بپوشانند، سپس فرمود: برگرد و آن را ببین، پس برگشت و گفت: به عزت تو سوگند، از این ترسیدم که کسی از آن نجات نیابد!** به روایت ترمذی (۲۷۳۶) و می‌گوید: این حدیثی حسن صحیح است.

از ابوهریره - رضی الله عنه - روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمود: **آتش گفت: پروردگارا، بخشی از من بخشی دیگر را خورد، پس به من اجازه ده که نفس بکشم، پس به او اجازه دو نفس داد: نفسی در زمستان و نفسی در تابستان، پس آنچه از سرما یا زمهریر می‌یابید از نفس جهنم است و آنچه از گرما یا داغی می‌یابید از نفس جهنم است** به روایت بخاری (۵۳۶) و مسلم (۶۱۷).

ابن قیم - رحمه الله - می‌گوید: «همواره اصحاب رسول الله و تابعین و پیروانشان و اهل سنت و حدیث به طور کلی و فقهای اسلام و اهل تصوف و زهد بر این اعتقاد بودند (یعنی اعتقاد به وجود بهشت و دوزخ در حال حاضر) و آن را ثابت می‌دانستند و در این باره به نصوصی از کتاب و سنت و آنچه ضرورتاً از اخبار همه پیامبران از اولین تا آخرین آنان دانسته می‌شود استناد می‌کردند، چرا که آنان امت‌های خود را به آن فرا خوانده و از آن آگاه کرده بودند، تا آن‌که گروهی از قدریه (منکران تقدیر) و معتزله بیرون آمده و منکر این شدند که بهشت و دوزخ اکنون آفریده شده باشند...»

برای همین سلف در عقاید خود ذکر می‌کنند که بهشت و دوزخ آفریده شده‌اند و کسانی که درباره مقالات فرقی نوشته‌اند ذکر کرده‌اند که این عقیده کل اهل سنت است و در این باره اختلاف نکرده‌اند» (حادی الأرواح: ۱۱).

ابن ابی العز می‌گوید: «اما شبهه کسانی که می‌گویند هنوز خلق نشده است این است که: اگر هم اکنون خلق شده بود به اضطرار لازم می‌شد که در روز قیامت فنا شود و هرکه در آن است بمیرد، زیرا الله تعالی می‌فرماید:

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

[قصص: ۸۸]

(همه چیز جز ذات او نابود شدنی است)

و می‌فرماید:

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

[آل عمران: ۱۸۵]

(هر جاننداری چشندۀ مرگ است)

پاسخ آن است که: اگر منظور شما از این گفته که [بهشت و دوزخ] اکنون به به سبب نفخ در صور و برخاستن مردم از قبور، معدوم است که این سخنی است باطل و ادله‌ای که گذشت و امثالش که ذکر نشد آن را رد می‌کند.

و اگر منظورتان این است که خداوند خلقت همه چیزهایی که برای اهل آن آماده کرده را کامل نکرده و همواره در آن دو چیزی در پی چیزی دیگر می‌آفریند و هرگاه مومنان وارد آن شدند هنگام ورودشان چیزهای دیگری را می‌آفریند این سخن حقی است که نمی‌توان آن را رد کرد و این ادله‌ای که آوردید دال بر همین اندازه است.

اما استدلالتان به آیه **كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ** [قصص: ۸۸] در حقیقت به سبب سوء برداشت شما از آیه چنین گمانی کرده‌اید و استدلال به آن برای عدم وجود بهشت و آتش در حال حاضر همانند استدلال شما به فنای آن دو و ویران شدن و مرگ اهلشان است!! در این حال شما و برادرانتان در فهم آیه توفیق نیافته‌اید و بلکه امامان اسلام چنین توفیقی یافته‌اند و از جمله سخنان آنان [درباره این آیه] این است که منظور هر چیزی است که خداوند فنا را برایش مقدر ساخته و بهشت و دوزخ برای بقا آفریده شده‌اند نه فنا و به همین صورت عرش چرا که آن سقف بهشت است.

و گفته شده معنی‌اش این است: مگر ملک او.

و گفته‌اند: مگر آنچه برای او باشد. و گفته‌اند: الله تعالی این آیه را نازل کرد که: **كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ** [الرحمن: ۲۶] (هر آنچه در آن است فانی است) پس ملائکه گفتند: اهل زمین هلاک شدند و برای خود امیدوار به بقا شدند، پس الله تعالی درباره اهل آسمان و زمین فرمود که همه خواهند مرد، پس فرمود: **كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ** [قصص: ۸۸] چرا که او زنده نامیراست، پس آن‌جا بود که ملائکه اطمینان یافتند که خواهند مرد.

آنان برای توفیق میان این آیه و دیگر نصوص محکم دال بر بقای بهشت و همچنین بقای دوزخ چنین گفتند، چنان‌که به زودی - ان شاء الله تعالی - خواهد گذشت» (شرح طحاویه: ۲ / ۶۲۰).

ثالثاً:

اما آیه **وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ** [تکویر: ۱۲] معنایش آن است که بر آن آتشی دیگر افروخته می‌کند و داغ‌تر می‌شود و منظور از **تسعیر** داغ‌تر شدن آن در آن روز است نه آن‌که خاموش باشد و سپس در روز قیامت افروخته و روشن شود.

نگا: تفسیر طبری (۱۵۰ / ۲۴).

قرطبی می‌گوید: روشن شده و برای کافران داغ می‌شود و بر حرارتش افزوده می‌شود (تفسیر قرطبی: ۲۳۵ / ۱۹).

علامه سعدی می‌گوید: یعنی: بر آن افروخته و داغ می‌شود و چنان ملتهب می‌شود که قبلاً نبوده است (تفسیر سعدی: ۹۱۲).

بنابراین منظور از آیه کریمه این است که در روز قیامت بر حرارت آن افزوده شده و برای اهل آتش آماده می‌شود.

چنان‌که پروردگار متعال می‌فرماید:

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمِّيًّا وَيُكْمَأُ
مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا

[اسراء: ۹۷]

(و هر که را الله هدایت کند او هدایت شده است و هر که را گمراه سازد در برابر او برای آنان هرگز دوستانی نیابی و روز قیامت آن‌ها را کور و لال و کر به روی چهره‌شان در افتاده برخوایم انگیخت، جایگاهشان دوزخ است، هر بار که آتش آن فرو نشیند شراره‌ای [تازه] برایشان می‌افزایم)

یعنی: هرگاه آرام شد آن را شعله‌ورتر می‌کنند.

والله اعلم.